

УДК 37.014.623

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПОЗААУДИТОРНІЙ РОБОТІ

Волковницька Т.М., Янченко Т.В.

У статті розглядаються соціально-педагогічні умови у вищому навчальному закладі, які сприяють професійному становленню майбутніх соціальних працівників у позааудиторній роботі.

Ключові слова: професійна компетентність, професіоналізм, соціальна робота.

В статье рассматриваются социально-педагогические условия в высшем учебном заведении, которые способствуют профессиональному становлению социальных работников во внеурочной работе.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, профессионализм, социальная работа.

Social and pedagogical conditions at a higher educational institution that facilitate professional formation of future social workers in extracurricular activities are discussed in the article.

Key words: professional competence, professionalism, social work.

Постановка проблеми. Підготовка фахівців соціальної роботи та соціальної педагогіки – це тривалий у часі і достатньо складний процес. Крім засвоєння теоретичних знань, студенти мають отримати практичний досвід, виховати необхідні риси характеру, відчутти себе приналежними до даної професії. Професіонал соціальної сфери має бути достатньо мобільним і швидко реагувати на зміни в політичній та соціальній сферах суспільства. Підготовка фахівців соціальної роботи потребує нових підходів та методик. Постає потреба у поєднанні теоретичної підготовки та практики, навчального процесу та виховної роботи, розвитку як інтелектуального потенціалу студента, так і творчого. Тому проблема професійного становлення фахівців соціальної сфери є актуальною та важливою.

Дослідженням питань професійної компетентності фахівців соціальної роботи займаються такі науковці, як О.Г.Карпенко [1], М.П.Лукашевич [3], Т.В.Семигіна [3], А.Й.Капська [4]. Проблеми оптимізації підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери висвітлені С.В.Толстоуховою [5].

Мета статті: визначення умов професійного становлення соціальних працівників у позааудиторній роботі у процесі діяльності вищого навчального закладу.

Теоретичний аналіз проблеми. Діяльність соціального працівника – це створення атмосфери довіри між людьми. Високий суспільний імідж

соціального працівника складається із органічного сполучення особистісних якостей, широкої освіченості, всебічної підготовленості, ерудиції, глибоких знань у різних напрямках соціальної роботи. Такий статус забезпечується прийнятими стандартами, закладеними в професіограмах, кваліфікаційних характеристиках соціального працівника [1, с. 95].

Іншими важливими компонентами діяльності є компетентність і професіоналізм. Соціальний працівник, який не одержав спеціальних і наукових знань щодо роботи з певною категорією населення, не може починати практичну діяльність, тому що некомпетентний фахівець навряд чи може надати ефективну професійну допомогу. Однак навіть за умов наявності необхідних знань фахівець повинен удосконалювати свої практичні навички, оскільки об'єкт, на який спрямовані його дії, постійно змінюється. Тільки в такому випадку можна розраховувати на висококваліфіковану допомогу [1, с. 98]. Практика актуалізує механізми соціального порівняння й рефлексії і тим самим створює умови для виявлення й адекватного розуміння своєї індивідуальності майбутніми спеціалістами [2, с. 95].

Державний галузевий стандарт підготовки фахівців соціальної сфери у вищих навчальних закладах містить загальні вимоги до якості підготовки фахівців у галузі соціальної роботи:

- знайомство з основними складовими навчання в галузі гуманітарних і соціально-економічних наук, здатність аналізувати соціально значущі

проблеми і процеси, уміння використовувати методи цих наук у різних видах соціальної діяльності;

- правові й етичні знання з питань “людина – людина”, суспільство, навколишнє середовище, уміння враховувати їх під час розробки соціальних проектів;

- розвиток цілісного уявлення про процеси та явища, які відбуваються в неживій і живій природі, розуміння можливостей сучасних наукових методів і володіння ними на рівні, необхідному для вирішення завдань, що мають природно-науковий зміст і виявляються у виконанні професійних функцій;

- здатність продовжити навчання і вести професійну діяльність у різному середовищі (вимога розрахована на реалізацію в повному обсязі через 10 років);

- наявність наукового уявлення про здоровий спосіб життя, оволодіння уміннями і навичками фізичного самовдосконалення;

- оволодіння культурою мислення, знання його загальних законів, здатність у письмовому й усному мовленні правильно оформити його результати;

- уміння на науковій основі організовувати свою працю, оволодіння комп’ютерними методами збору інформації, її збереження й обробка, застосування у сфері професійної діяльності;

- розуміння сутності і соціальної значущості своєї майбутньої професії, основні складові навчальних дисциплін, що визначають конкретну галузь його діяльності, бачення їхнього взаємозв’язку в цілісній системі знань;

- здатність знаходити нестандартні рішення типових завдань або уміння вирішувати нестандартні завдання;

- здатність до проектної діяльності у професійній сфері, знання принципів системного аналізу, уміння будувати і використовувати моделі для опису і прогнозування різних явищ, здійснювати їхній якісний і кількісний аналіз;

- здатність поставити мету і сформулювати зв’язок з реалізацією професійних функцій, уміння використовувати для їхнього вирішення методики сучасних наук [1, с. 100];

- готовність до кооперації з колегами у роботі в колективі, знайомство з методами управління, уміння організувати роботу виконавців, знаходити й ухвалювати управлінські рішення в умовах жорстких вимог, знання основ педагогічної діяльності;

- психологічна готовність до зміни виду і характеру своєї професійної діяльності.

Даний стандарт окреслює коло професійних умінь і навичок фахівців соціальної сфери. Спираючись на вищесказане, можна виділити блок вимог до фахівця, куди входять: професійні знання, професійний етикет, професійна інтуїція та професійний інтерес.

Професійні знання є визначальними в діяльності соціального працівника, тому що від них залежить якість роботи. Професійний етикет визначає культуру взаємин клієнта і соціального працівника і від нього багато в чому залежить результат діяльності останнього. Професійна інтуїція допомагає вирішити проблеми, що виходять за межі наукових прогнозів і застосовуваних методів. Інтерес до діяльності веде до професійного росту й удосконалення діяльності

працівників соціальної сфери. Наявність зазначених вимог є необхідними й обов’язковими у діяльності фахівця. Відсутність одного з компонентів веде до зниження рівня професійної діяльності [1, с. 101].

Підготовка студентів, які навчаються за спеціальністю “Соціальна робота”, під час аудиторних занять у вищих навчальних закладах забезпечує майбутніх фахівців професійними знаннями, знайомить з елементами професійного етикету, з професійними вимогами. Перехід до болонської системи освіти, за якої кількість аудиторних занять значно зменшується і збільшується час на самостійне опрацювання навчального матеріалу, призводить до скорочення елементів виховного впливу під час аудиторних занять. Викладачі намагаються якомога більше дати теоретичного матеріалу під час аудиторних занять. Залишається відкритим питання формування професійних якостей, навичок і здібностей у майбутніх фахівців соціальної роботи. Його цілком можливо було вирішити за рахунок практики студентів у системі соціального захисту населення, яка передбачена навчальними планами. З досвіду підготовки студентів спеціальності “Соціальна робота” Чернігівського державного технологічного університету можна зазначити, що кількість годин відведена на практику не дає можливості повноцінно спробувати себе в роботі з різними категоріями клієнтів, адже більшість часу студенти відводять на написання щоденника й ознайомлення з особливостями роботи бази практики. А відтак необхідні нові підходи до питання соціально-педагогічних умов професійного становлення соціальних працівників.

Нами визначені такі соціально-педагогічні умови професійного становлення майбутніх фахівців соціальної сфери, які реалізуються у позааудиторній діяльності студентів під керівництвом і контролем (або за підтримки) викладачів: робота кураторів груп, діяльність волонтерських об’єднань, робота в органах студентського самоврядування, заходи виховного впливу на факультеті, участь студентів у місцевих, регіональних всеукраїнських проектах (конкурсах) соціального спрямування, співпраця з державними та недержавними установами й організаціями, які надають соціальні послуги.

О.Г.Карпенко виділяє наступні базові характеристики соціальних працівників незалежно від їхнього профілю і спеціалізації:

- здатність забезпечити адекватне посередництво між особистістю, мікросоціумом, з одного боку, і суспільством, різними державними і суспільними структурами, з другого, виконувати роль посередника між особистістю і соціумом, дітьми і дорослими, родиною і суспільством;

- уміння впливати на спілкування, відносини між людьми, на ситуацію в мікросоціумі, спонукати клієнта до бажаної діяльності, яка корисна для особистості і суспільства;

- уміння працювати в умовах неформального спілкування, залишаючись у позиції неформального лідера, помічника, що сприяє прояву ініціативи, активної, суб’єктивної позиції клієнта;

- уміння будувати взаємини на основі діалогу, володіючи такими якостями, як комунікабельність і екстравертність [1, с. 102].

Усі перераховані уміння можливо набути під час роботи волонтером у різних державних та недержавних установах і організаціях, які надають соціальні послуги. Прикладом є досвід роботи студентських соціальних служб при вищих навчальних закладах міста Чернігова (Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка, Чернігівський державний технологічний університет та Чернігівський інститут економіки та управління). Дані волонтерські об'єднання створені за ініціативи та під патронатом Чернігівського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. У кожному навчальному закладі Службою керують викладачі кафедр соціальної роботи чи соціальної педагогіки. Фахівці Чернігівського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щороку проводять школу волонтерів для тих, хто тільки починає свою діяльність у студентській соціальній службі, після чого залучають студентів до практичної діяльності. Студенти розробляють та проводять різні заходи з профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі, готують лекції з елементами тренінгу для учнів шкіл на дану тематику, допомагають спеціалістам центру в організації та проведенні культурно-масових заходів і т.ін. Така практика значно збільшує шанси фахівця на ринку праці, підвищує його професійний рівень. На нашу думку, ефективним буде включення студента до волонтерської діяльності з першого курсу.

Початок професійного навчання ставить студента в ситуацію соціального завдання, але соціальна діяльність, у яку він включається – освітня. Введення в освітній простір практики в реальних умовах професійної діяльності додає ще одне соціальне завдання – навчально-професійне. Якщо таке введення відбувається вже на початку професійного навчання, носить масштабний і системний характер, супроводжується ускладненням ситуації й збільшенням самостійності суб'єкта діяльності, то професійна соціалізація йде спочатку паралельно з освітньою, а пізніше підпорядковує останню, що забезпечує зміну академічної готовності до професійної діяльності на власне професійну готовність, забезпечує професійну адаптацію ще до початку самостійної професійної діяльності [2, с. 94].

Повертаючись до питання професійного становлення та професійних вимог до фахівця соціальної сфери, варто зазначити, що соціальний працівник повинен бути гуманістом, володіти організаторськими здібностями, мати високу загальну культуру, почуття такту, гумору, вміти аналізувати соціальні явища, соціальні та політичні процеси в країні, бачити своє місце і роль у суспільстві, мати чіткі ідеологічні моральні установки [1, с. 103].

Досвід Чернігівського державного технологічного університету свідчить, що активна участь в органах студентського самоврядування (рада студентів факультету соціальної роботи, об'єднання старост факультету), в організації та проведенні різних тематичних конкурсних культурно-розважальних заходів (конкурс соціальної реклами, благодійні виставки, дебатні турніри з проблем соціальної роботи, конкурси постерів “Соціальна робота очима студентів” і т.ін.), організації та проведенні культурного дозвілля (тематичні кураторські години із залученням фахівців соціальної сфери, екскурсії стародавніми пам'ятками культури України, перегляд вистав театрів і т.ін.) виховує лідерські якості у студентів, допомагає стати більш упевненими в собі, мобільними, швидко реагувати на поставлені задачі, відчувати себе частиною колективу, вміти швидко ухвалювати рішення, бути патріотом своєї країни, навчального закладу та професії.

Висновки. Сучасні вимоги до спеціалістів соціальної роботи потребують нових підходів до їх професійної підготовки в умовах вищого навчального закладу. Перехід до болонської системи освіти знижує значення аудиторних годин у формуванні необхідних знань умінь та навичок. Необхідним є створення умов формування професійної компетентності соціальних працівників у позааудиторній роботі. До таких умов можна віднести роботу кураторів груп, роботу студентських волонтерських об'єднань, роботу студентів в органах самоврядування, участь у місцевих, регіональних та всеукраїнських соціальних проектах, залучення студентів до активної творчої та наукової діяльності.

Література

1. Карпенко О. Г. Вступ до спеціальності “Соціальна робота” / О. Г. Карпенко : навч.-метод. посіб. – К. : Видавничий дім “Слово”, 2011. – 248 с.
2. Ларіонова Н. Б. Практика як фактор оптимізації професійного становлення соціальних педагогів / Н. Б. Ларіонова // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2009. – № 4.
3. Лукашевич М. П. Соціальна робота (теорія і практика) : підручник / М. П. Лукашевич, Т. В. Семигіна. – К. : Каравела, 2009. – 368 с.
4. Сила Т. І. Професійна інтеракція в соціальній роботі: соціально-психологічні особливості взаємодії соціального працівника і клієнта : монографія. – Чернігів : Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2010.
Т. І. – Сила. – 2010. – 241 с.
5. Толстоухова С. В. Перспективи вдосконалення змісту підготовки фахівців із соціальної роботи / С. В. Толстоухова // Соціальна робота в Україні: теорія та практика. – 2010. – № 1/2.